

3. Цехмістрова Г. С. Основи наукових досліджень / Г. С. Цехмістрова. Навчальний посібник. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2004. – 240 с.
4. Румизен М. К. Управление знаниями: Пер. с англ. / М. К. Румизен. – М. : ООО «Издательство АСТ»; ООО «Издательство Астрель», 2004. – 318 с.
5. Хьюзлид Марк А. Оценка персонала: как управлять человеческим капиталом, чтобы реализовать стратегию: Пер. с англ. / Хьюзлид Марк А., Беккер Брайан И., Битти Ричард В. – М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2007. – 432 с.
6. Лукичёва Л. И. Управление интеллектуальным капиталом: [учеб. пособие] / Л. И. Лукичёва. – 2-е изд., стер. – М. : Омега-Л, 2008. – 552 с.
7. Журавльова І. В. Управління людським капіталом підприємства: наукове видання / І. В. Журавльова, А. В. Кудлай. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2004. – 284 с.

Надійшла 13.10.2009

УДК 336.5.02

О. І. ГРИЦАЙ

Інститут підприємництва та перспективних технологій

УДОСКОНАЛЕННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИТРАТ НА ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено класифікацію витрат промислового підприємства за різними ознаками. На підставі аналізу існуючих ознак запропоновано виділити також витрати на інноваційні процеси. Існуючу класифікацію витрат на інноваційні процеси удосконалено такими ознаками: за способом включення у вартість інновації (прямі та непрямі, за значимістю щодо здійснення контролю (регульовані і нерегульовані)); за типами інновацій (витрати на НДДКР, витрати на продуктові інновації, витрати на технологічні інновації, витрати на організаційно-управлінську інновацію).

Investigational classification of charges of industrial enterprise on different signs. On the basis of analysis of existent signs it is suggested to select charges on innovative processes.

Ключові слова: витрати, управління, інноваційні процеси, класифікація.

Постановка проблеми. Ефективність діяльності підприємств значною мірою зумовлена їх здатністю швидко реагувати на зміни в темпах науково-технічного прогресу, їх можливістю впроваджувати нові технологічні процеси та виготовляти нову продукцію, тобто безпосередньо залежить від витрат на інноваційні процеси. Специфіка цих витрат полягає у тому, що від їх розміру залежить конкурентоспроможність продукції, що виробляється, необхідний рівень рентабельності та прибутковості виробництва.

Розмаїття витрат на інноваційні процеси підприємства зумовлює необхідність їх систематизації шляхом виділення їх певних типів. Така класифікація повинна дати можливість чітко виділяти витрати на інноваційні процеси, показувати їх локалізацію, виділені елементи або види витрат повинні підлягати обчисленню, визначати їх пріоритетність, організувати їх моніторинг, контролювати їх рівень, а також розробити заходи щодо їх регулювання. Для використання існуючих класифікаційних ознак витрат на рівні підприємства необхідне їх доопрацювання стосовно витрат на інноваційні процеси, у ході якого необхідно врахувати практичний аспект використання виділених елементів структури таких витрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє зробити висновок, що від того, наскільки ефективно підприємство буде управляти своїми витратами, залежить його розвиток та успіх. Суттєвий внесок у розробку проблем класифікації витрат внесли такі зарубіжні учені, як Ентони Р., Рис Дж. [1], Хорнгрэн Ч.Т., Фостер Дж. [2], Лебедев В.Г [3], Врублевський Н.Д. [4] та багато інших. Аналогічними питаннями займалось багато вітчизняних учених, серед яких Нападовська Л.В. [5], Панасюк В. М. [6]. Незважаючи на значні досягнення в теорії класифікації витрат, вимагають подальшого дослідження витрати, що понесені підприємством на інноваційні процеси, а також їх вплив на ефективність діяльності машинобудівного підприємства.

Цілі статті. Дослідити класифікацію витрат промислового підприємства та зробити висновок про її відповідність сучасним потребам управління. Розмежувати ті витрати, які стосуються звичайної виробничої діяльності та ті, що понесені підприємством на інноваційні процеси. Удосконалити класифікацію витрат на інноваційні процеси.

Виклад основного матеріалу. Основною умовою ефективного функціонування підприємства є належна організація процесу управління витратами, який у ринкових умовах є визначальним напрямом підвищення ефективності виробництва. Важливим питанням, на базі якого має формуватися методологія дослідження ефективності управління витратами на промислових підприємствах, є їх класифікація за певними ознаками. Поділ витрат на різноманітні види за відповідними ознаками класифікації спрямований на вирішення найрізноманітніших завдань управління. Внаслідок цього в літературі зустрічаються різноманітні групування витрат за ознаками їх класифікації. Проте, єдиної класифікації, яка б задовольнила

всіх дослідників та практичних працівників, досі не вироблено. Різні класифікації витрат вирішують переважно аналогічні завдання управління, при цьому акцентується увага тільки на окремих витратах та залишаються поза увагою інші види і їхня роль в ефективному управлінні діяльністю, що можна розглядати як недолік цих підходів.

При цьому є певні відмінності при обґрунтуванні таких витрат у різних країнах світу. Проблема полягає в тому, що важливо вибрати таку класифікацію витрат, методи їх обліку і розрахунку, які найбільш повною мірою відповідали б завданням дослідження та напрямкам їх формування в управлінні ефективністю виробництва. Тому практично кожен дослідник обґрунтовує власні підходи до вибору складу витрат, методів їх обчислення, форм представлення результатів, повністю або частково використовуючи нагромаджений в економічній теорії досвід з цих питань [6, с. 14].

Науково обґрунтована класифікація витрат повинна [5, с. 136]:

1) по-перше, вона необхідна для удосконалення всього господарського механізму, який включає не лише облік і аналіз, але і контроль, організацію виробництва, його стимулювання, удосконалення виробничих відносин у самому підприємстві та інше;

2) по-друге, оцінити існуючу класифікацію з точки зору її правильності, практично нереально, оскільки найбільш правильною для кожного управлінця є така класифікація, яка є зручною у використанні, та яка вирішує завдання, що стоять перед ним;

3) по-третє, виробничі обставини, які виникають у процесі управлінської діяльності безмежні та непередбачувані в умовах ринкових відносин, отже і кількість ознак класифікації витрат може бути безмежною;

4) по-четверте, система обліку є інформаційною системою, яка має забезпечувати відповідною інформацією різні групи споживачів, кожен із яких має свої цілі. Отже, і класифікація витрат для досягнення різних цілей не може бути однаковою. Звідси випливає важливий висновок, що ознак класифікації має бути рівно стільки, щоб можна було з їх допомогою отримати найбільш повну інформацію з метою задоволення потреб різних груп споживачів.

Аналіз критеріїв класифікації витрат дає змогу стверджувати:

1) науковою є та класифікація витрат, яка зручна в практичному використанні;

2) класифікація сукупності витрат повинна здійснюватись згідно тих завдань, що виникають перед управліннями;

3) виокремлення нових критеріїв не перешкоджає використанню раніше запропонованих, а удосконалює їх.

Незважаючи на наявність великої кількості варіантів класифікації витрат окремі класифікаційні ознаки залишилися поза увагою науковців. Вважаємо за доцільне розмежовувати ті витрати, які стосуються звичайної виробничої діяльності та ті, що понесені підприємством на інноваційні процеси. Адже наукові праці, присвячені комплексному дослідженню проблем класифікації витрат власне на інноваційні процеси практично відсутні. Водночас, інновації є одним із напрямків здійснення виробничо-технічних інвестицій на підприємствах. Для виходу України з економічної кризи необхідне збільшення інвестицій у технічне переоснащення підприємств, у відновлення випуску продукції. Тому, удосконалення існуючої класифікації витрат для інформаційного забезпечення інноваційної діяльності є актуальним і необхідним завданням у сучасних умовах розвитку економіки нашої держави.

Технічне вдосконалення виробництва пов'язане з додатковими витратами праці на всіх етапах створення й експлуатації нової техніки. Зростання додаткових витрат є однією із суперечностей науково-технічного прогресу, що виражені в тому, що додаткові інвестиційні вкладення, пов'язані з розробкою нової продукції, з їхньою матеріалізацією у вигляді нових засобів праці, не збігаються з часом із додатковим економічним ефектом від впровадження технічних нововведень. Величина цих витрат є додатковою щодо поточних витрат, пов'язаних із виробництвом і експлуатацією нової техніки, тобто до витрат, що відповідають умовам раніше освоєного виробництва [10, с. 9].

Не можна стверджувати, що класифікація витрат на інноваційні процеси підприємства взагалі залишилися поза увагою. Так, у статистичній формі № 1 – інновація [11] витрати на інновації поділено за такими напрямками: внутрішні НДР (науково-дослідні роботи) (без амортизації, включають капітальні витрати на споруди та обладнання для виконання НДР); придбання НДР (зовнішні НДР); придбання машин, обладнання та програмного забезпечення (за винятком витрат на обладнання для НДР); придбання інших зовнішніх знань; інші витрати.

Автори у [9] класифікують лише загальну суму витрат на технологічні інновації за напрямками (дослідження і розробки, придбання прав на патенти, ліцензії на використання винаходів, корисних моделей, промислових зразків, технологічна підготовка виробництва, придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів та капітальні витрати пов'язані із запровадженням інновацій, маркетинг, реклама, інші витрати); та на поточні і капітальні витрати.

Поточні витрати включають витрати на оплату праці працівників, які зайняті розробкою і впровадженням технологічних інновацій, відрахування на соціальні потреби, а також витрати, які не входять до складу капітальних витрат, такі як витрати на придбання сировини, матеріалів, обладнання, необхідних

для забезпечення інноваційної діяльності, що здійснюється підприємством протягом року.

Капітальні вкладення (довгострокові інвестиції) складаються із витрат на придбання машин, обладнання інших основних засобів, витрат на придбання споруд, необхідних для використання в інноваційній діяльності, земельних ділянок та об'єктів природокористування для проведення інноваційної діяльності.

На думку деяких авторів [7], особливо актуальним для України, яка проголосила інноваційний шлях розвитку економіки, є критична оцінка об'єктів господарювання, що функціонують у країні. Вирішальну роль мають відігравати інституційні трансформації в науково-інноваційній сфері для сприяння активізації перехідних процесів, що потребує розробки надійної методологічної бази щодо оцінки ефективності трансформаційних інституційних змін в інноваційній сфері, визначення типології, структури і рівня трансакційних витрат.

Тому вважають, що для інноваційної сфери повною мірою можна застосувати наведену типологію трансакційних витрат:

- 1) витрати пошуку інформації: витрати часу і ресурсів, необхідних для проведення пошуку, та витрат, що є наслідком неповноти і недосконалості отриманої інформації;
- 2) витрати проведення переговорів. Основний інструмент економії цього виду витрат – стандартні (типові) договори;
- 3) витрати виміру: витрати на відповідну вимірювальну техніку, проведення безпосередньо виміру та витрати від помилок;
- 4) витрати специфікації та захист прав власності: витрати на утримання судів, арбітражу, державних органів, витрати часу і ресурсів, необхідних для відновлення порушених прав, а також від недосконалої їх специфікації та ненадійного захисту;
- 5) витрати опортуністичної поведінки (враховують фактор ухилення агента від роботи, корупція або шантаж та ін.).

У межах теорії неінституціоналізму затрати підприємства поділено на трансформаційні, трансакційні й організаційні. Трансформаційні затрати — це затрати, пов'язані зі зміною фізичних властивостей і атрибутів благ, затрати щодо трансформації затрат у готову продукцію. Трансакційні затрати — це затрати, що супроводжують взаємодію економічних агентів, затрати експлуатації економічної системи. Організаційні затрати розуміють як затрати щодо забезпечення контролю та розподілу ресурсів усередині організації, а також затрати з мінімізації опортуністичної поведінки всередині організації. Незважаючи на те, що виокремлення трансакційних і трансформаційних затрат дає змогу вишукати резерви зменшення затрат, на практиці їх не вирізняють. Передусім це пов'язано з тим, що наявна система бухгалтерського обліку не дає можливості накопичувати й обробляти інформацію про трансакційні і трансформаційні затрати [8].

Вважаємо, що витрати на інноваційні процеси можна поділити не тільки за напрямками використання [11] та на поточні та капітальні [9], трансформаційні (або виробничо-технологічні) і організаційні та трансакційні витрати [8], але і на прямі (безпосередньо пов'язані з розробкою нововведення і налагодженням його промислового виробництва) та непрямі витрати (витрати на ринкове просування та подальшу його експлуатацію), на регульовані (контрольовані) і нерегульовані (неконтрольовані) а також за типами інновацій.

При цьому, в процесі оцінки вартісних параметрів інновації необхідно враховувати не тільки прямі витрати на реалізацію нововведення, але і непрямі витрати, щодо її розробки, впровадження та підтримки, що відповідним чином вимагає застосування системних методів діагностики, обліку та аналізу повних витрат на впровадження інноваційних процесів.

Прямі витрати, що здійснюються на етапі формування інновацій впродовж життєвого циклу до того, як новий процес або продукт починає окупати себе, у відповідності зі стадіями життєвого циклу і видом інновації поділяються на декілька основних категорій:

- 1) витрати на НДДКР (науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи), якщо вони передбачені проектом, що включають витрати на розробку інновації від формування концепції вибору до передачі його у виробництво, або придбання (часткове чи повне залежно від коефіцієнта новизни) документації, ліцензій, прав на патенти, промислові зразки а інше;
- 2) капіталовкладень у виробничі потужності;
- 3) витрати на створення капітального обладнання, інструментальну підготовку, організацію і запуск у виробництво, поточні виробничі витрати на створення матеріальних компонентів нових систем;
- 4) стартові ринкові витрати (витрати на маркетингові дослідження, адаптацію інновації до різних типів ринків, рекламу).

Процес управління витратами підприємства містить і процес регулювання їх рівня, який повинен стосуватися також і витрат на інноваційні процеси. З цією метою витрати поділяються на регульовані і нерегульовані. За ступенем керованості витрати поділяються на цілком, частково і слабо регульовані. Цілком регульовані витрати виникають, насамперед, у сферах виробництва уже створеного інноваційного продукту чи процесу. Це витрати, зареєстровані за центрами відповідальності, і величина їх залежить від

ступеня регулювання з боку менеджера. Частково регульовані витрати мають місце головним чином у НДДКР, маркетингу й обслуговуванні клієнтів. Слабко регульовані витрати виникають на стадії теоретичного пошуку, виконання розрахунків, проведення експериментальних робіт зі створення нової продукції, а також на впровадження інноваційних видів продукції на ринку.

За вищезгаданою статистичною формою розрізняють чотири типи інновацій: продуктові, процесові, маркетингові й організаційні. На основі цього витрати на інноваційні процеси можна розмежувати за типами інновацій на витрати на НДДКР; витрати на випуск нового виду продукції (витрати на продуктові інновації); витрати на освоєння нової технології (витрати на технологічні інновації); витрати на організаційно-управлінську інновацію.

Запропонована класифікація витрат на інноваційні процеси подана на рис. 1.

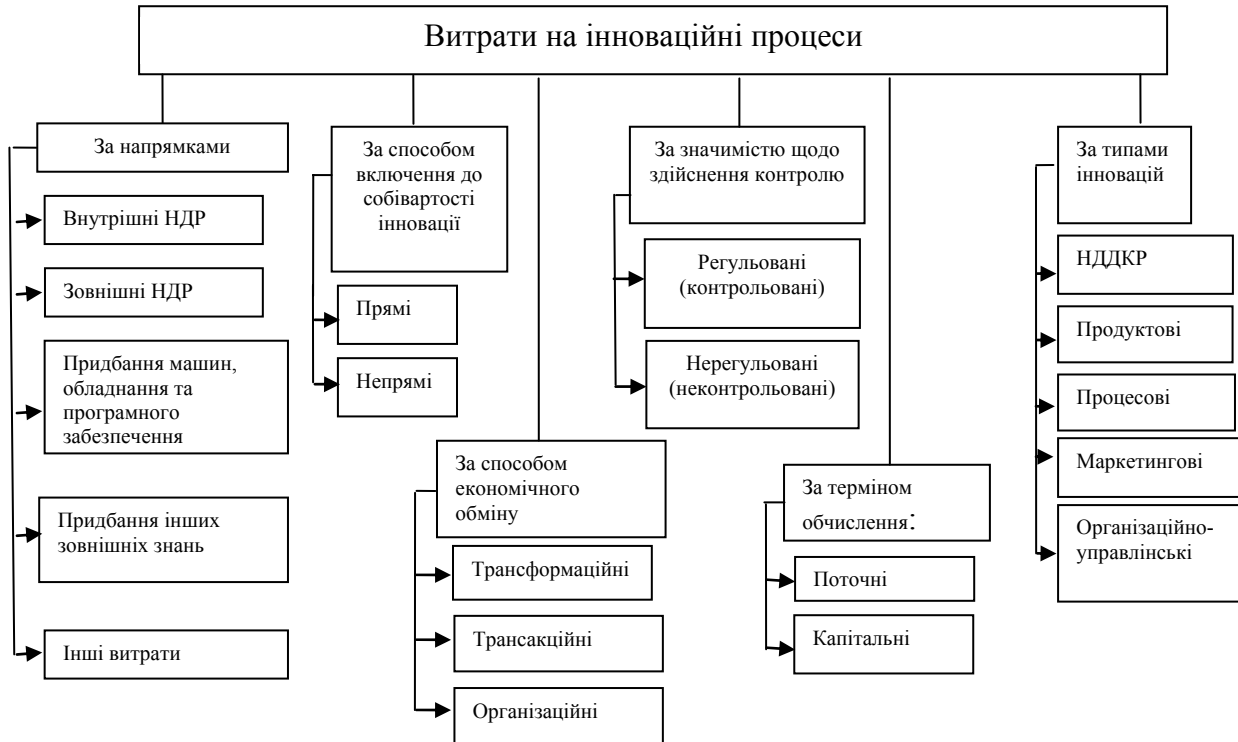

Рис. 1. Класифікація витрат на інноваційні процеси [8, с. 83; 9, с. 90; 10, с. 26 – 27; 11, с. 2]

Висновки та перспективи подальших досліджень. Запропонована класифікація витрат на інноваційні процеси особливо важлива для підприємств, які обрали інноваційний шлях розвитку з метою аналізу, контролю та управління розміром цих витрат.

Майже всі класифікаційні ознаки витрат на інноваційні процеси мають теоретичну спрямованість і виконані щодо витрат узагалі. Оскільки витрати на інноваційні процеси розглядаються як важливий об'єкт досліджень, то необхідний подальший розвиток їх класифікації, метою якого має бути чітке виділення витрат на інноваційні процеси на рівні суспільства, галузі, регіону, підприємства.

Детальніших досліджень потребують питання, пов'язані з організаційно-економічними механізмами управління зазначених витрат. Саме їх правильний вибір дасть змогу досягнути ефективності в управлінні витратами на інноваційні процеси.

Література

1. Энтони Р., Рис Дж. Учёт: ситуации и примеры: Пер. с англ. / Под ред. и с предисл. А. М. Петрачкова. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 557 с.
2. Хорнгрен Ч. Т., Фостер Дж. Бухгалтерский учёт: управленческий аспект: Пер. с англ. – М.: Финансы и статистика, 1995. – 416 с.
3. Лебедев В. Г. и др. Управление затратами на предприятии: учебное пособие / под ред. проф. Краюхина Г. А. – СПб.: Бизнес-пресса, 2004. – 256 с.
4. Врублевский Н. Д. Управленческий учёт издержек производства: теория и практика. – М.: Финансы и статистика, 2002. – 352 с.
5. Нападівська Л. В. Управлінський облік. – К.: Книга, 2004. – 542 с.
6. Панасюк В. М. Управління витратами виробництва, Тернопіль, Економічна думка, 1999 – 118 с.
7. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / [Ю. М. Бажал, Л. І. Федулова, В. П. Александрова та ін.]; Ред. Л. І. Федулова – НАН України; Ін-т екон.

прогнозування. – К.: Основа, 2005. – 552 с.

8. Управління затратами підприємства [Монографія] / Козаченко Г. В., Погорелов Ю. С., Хлапюнов Л. Ю., Макухін Г. А. — К.: Лібра, 2007. – 320 с.

9. Пашута М. Т., Шкільнюк О. М. Інновації: понятійно-термінологічний апарат, економічна сутність та шляхи стимулювання: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 118 с.

10. Кантаєва О. В. Напрями розвитку методики бухгалтерського обліку інноваційної діяльності підприємства // Бухгалтерський облік і аудит. – № 5. – 2008. – С. 18 – 28.

11. Наказ Держкомстат України від 01.10.2008 № 361 «Інструкція щодо заповнення форми державного статистичного спостереження N1-інновація» // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1047-08>

Надійшла 16.09.2009

УДК 005:658

Є. В. ДЕМ'ЯНОВА

Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля

ПІДХОДИ Й МЕТОДИ АДАПТАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ АПК ДО ЗМІН КОН'ЮНКТУРИ РИНКУ

Систематизовані підходи і методи до здійснення адаптаційних змін у роботі підприємств АПК при зміні кон'юнктури ринку. З розглянутих моделей виділений і детально описаний системно-структурний підхід і його організаційне забезпечення до адаптації підприємства.

In the article the systematized going and methods is near realization of adaptation changes in-process enterprises of agroindustrial complex.

Ключові слова: ринок, кон'юнктура ринку, адаптація, підприємств АПК.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в економіці України визначає для підприємств необхідність існування в умовах нестабільного, постійно змінюваного зовнішнього середовища. Ринок припускає конкуренцію, високий динамізм цін, різку зміну ситуації для підприємства. У першу чергу це відбивається на кон'юнктурі ринку, а вона вже й визначає умови роботи підприємства й прямо впливає на економічні результати. Однією із проблем підприємств в Україні є відсутність досвіду й практики роботи в умовах конкуренції й змінюваної кон'юнктури ринку.

Галузь АПК представлена малими, середніми й великими підприємствами, для яких ціна помилки є досить критичною й може призвести до краху підприємства. Саме в сфері АПК відбувається найбільш гостра конкуренція із закордонними виробниками. У цих умовах для повноцінного існування й активного розвитку підприємствам АПК необхідно швидко адаптуватися до змін, що відбуваються на ринку. Наразі не відмічається помітна роль адаптивних можливостей підприємств, більшість із яких перебуває в складному економічному становищі. Саме ті підприємства АПК, які змінили систему менеджменту, перейшли на адаптивне управління, швидко реагують на кон'юнктуру ринку, що змінюється, є більш успішними. Тому розробка теорії й методів адаптації підприємств необхідна як у теоретичному, так і в практичному плані.

Аналіз останніх досягнень і публікацій. Дослідженню проблеми адаптації підприємств до кон'юнктури ринку присвячено багато праць як у вітчизняній, так і в закордонній економічній літературі. Серед них роботи Дж. Г. Марча, І. Ансоффа, О. С. Виханського, І. Б. Гуркова, Г. В. Козаченко, В. М. Гончарова, В. С. Анфілатова, І. Д. Кондратьєва, Е. А. Тропінова та інших. Однак у роботах вищенаведених авторів не повною мірою відбито й розроблено питання, пов'язані з методологією адаптації підприємств АПК до кон'юнктури ринку. Означена проблема вивчена ще недостатньо. Залишилося досить багато не вирішених проблем, які вимагають подальших досліджень. Одна з них – це систематизація підходів і методів адаптації підприємств АПК до кон'юнктури ринку.

Метою статті є систематизація існуючих методів і підходів, використовуваних у світовій і національній практиці, які можуть стати основою для розробки моделі поведінки підприємства при організації робіт, пов'язаних з адаптацією до змін кон'юнктури ринку.

Виклад основного матеріалу. Поняття «адаптація» уведено в термінологію менеджменту із розвитком системного підходу до управління, що сформулювало уяву про підприємства як про складну, цілеспрямовану, активну систему, що використовує оточення для забезпечення ефективності функціонування [4].

Підприємство діє й розвивається в зовнішньому стосовно до нього середовищі й пов'язане з ним безліччю відносин. Як відзначалося в роботі Н. Н. Кретової, із цього погляду воно являє собою єдність двох підсистем. У якості першої виступає сукупність виробничо-економічних процесів, спрямованих на виготовлення продукції, а також методи управління, реалізовані людьми, для забезпечення ефективного функціонування підприємства. Стан такої підсистеми в кожний момент часу визначається рядом параметрів: наявністю встаткування і його завантаженням, чисельністю робітників, якістю виробів і т. д.